

Sumqayıt hadisələri 1988

Dövri mətbuat 1995-ci il

M ü n d ə r i c a t

- ❖ Sumqayıt:1988-ci il Fevral ..... S. 2
- ❖ Tofiq Məmmədov. O günlərin ağırları 40-cı qapı ..... S. 3
- ❖ Tofiq Əliyev. Sumqayıt fevral hadisələri ..... S. 6

Sumqayıt:1988-ci il Fevral

Hər ötən il Sumqayıt hadisələrinə bir aydınlıq gətirir. Ayrı-ayrı ziyalılarımız öz təşəbbüsləri ilə apardıqları araşdırmaları nəticəsində uzun illər 80-dən çox millətin məsgunlaşdığı,dünyada dostluq,qardaşlıq şəhəri kimi tanınmış Sumqayıtda ermənilərin törətdikləri faciəli hadisələrin səbəblərinin açıqlanmasına kömək edirdilər.

1988-ci ilin fevralında Sumqayıtda baş vermiş hadisələrlə əlaqədar məhkum olunmuş şəxslərin bağışlanması və onların üzərindən məhkumluğun götürülməsi haqqında respublika prokurorluğunun qərarında da bir çox məsələlər aydınlaşdırılmışdır.Xüsusi komissiyanın respublika prokurorluğu üçün hazırladığı sənəddə göstərilir ki, fevral hadisələri ilə bağlı keçmiş SSRİ prokurorluğunun istintaq qrupu Sumqayıtda baş vermiş iğtişaşlar üzrə təhqiqat,ibtidai istintaq və məhkəmə istintaqı zamanı qeyri-obyektivliyə yol verilmişdir. İstintaq zamanı zorakılıq, hədə-qorxu və digər qanunsuz üsullar tətbiq olunmuş,bir sıra hallarda vətəndaşlara qarşı əsassız ittihamlar irəli sürülmüşdür.

Amma yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki,Sumqayıta yeridilmiş imperiya hərbi hissəsi zabit və əsgərlərinin törətdikləri cinayətlərə hüquqi qiymət verilməmişdir.

1988-ci il fevral hadisələrindən sonra Sumqayıt şəhər xalq məhkəməsi də mərkəzin tam təsiri altında olmuşdur.Respublika prokurorluğuna təqdim olunmuş sənəddə qeyd edilmişdir ki, Sumqayıt şəhər xalq məhkəməsində baxılmış 427 işin qanuniliyi yoxlanılarkən müəyyən edilmişdir ki, 414 iş üzrə inzibati məsuliyyət qanunsuz tətbiq edilmişdir.

1988-ci il faciəli fevral günlərində beş nəfər sumqayıtlı gənc imperiya hərbi hissəsi əsgərlərinin əli ilə qətlə yetirilmişdir. Xovlu iplik fabrikinin fəhləsi Əhməd Əhmədov isə imperiya paytaxtında mühakimə olunmuş və ən ağır cəzaya –ölümə məhkum edilmişdir.

Son bir ildə,nəhayət Sumqayıt hadisələrinə qiymət verilməsi ilə bağlı mühüm addım atılmışdır. Fevral faciəsinin qurbanlarına şəhidlik statusu verilmişdir.

Sumqayıtda fevral hadisələri ilə bağlı aparılmış çox araşdırmalarla artıq oxucular tanışdırlar.O günlərin ağrılarını bu gün də ürəyində gəzdirən soydaşlarımızı isə hələdə çoxları tanımır.Həmin hadisələrlə bağlı yazılara qəzetimizin 2-ci və 3-cü səhifələrində tanış ola bilərsiniz.

“Sumqayıt” 25 Fevral 1995

O günlərin ağrıları 40-cı qapı

Nağıllardan eşitmişik qırxıncı qapını. Deyiblər otuz doqquz qapını aç, olmaya-olmaya qırxıncı qapıya toxunasan. Lakin həmişə maraqlı qəhrəmana üstün gəlib. Qırxıncı qapını açıb. Və yaxşı ki, açıb. Sən demə bir çox həqiqətlər elə qırxıncı qapının arxasında olmuş. Rabitə şöbəsinin rəisi Mehman Ömərovla söhbətimiz mənim üçün əslində onun könül dünyasının qırxıncı qapısına açar oldu. Və burada tamam başqa bir adam gördüm. İpək kimi zərif, uşaq kimi kövrək.

1988-ci il fevralın əvvəlləri idi. İnformasiya blokadasından sızan xəbərdən bir vahimə iyi gəlirdi. Yuxarılardan isə göstəriş vermişdilər ki, dostluqdan, beynəlmilətçilikdən daha çox yazın. Erməni adlarını sərlövhlərə çıxarırdıq. Beləcə fil qulağında yata-yata onda ayıldığ ki, Sumqayıt hadisələri baş verdi. Sənəməzi ermənilərə sipər etdik. Elə o günlərdə danışdırlar ki, azərbaycanlı bir qadın erməni ailəsini evində yerləşdiribmiş. Hücüm edənlərin qarşısını almaq üçün bu ana paltarının sinəsini açıb deyir:

-Ana südünü, ana namusunu tapdalyıb keçə bilərsiniz bu evə. Başqa bir ana isə barmaqlarının üzüyünü, qulaqlarının sığasını verib “millət qeyrəti çəkənlərə”. Yalvarıb ki, siz Allah bu mənzilə girməyin. Başqa məhəllədə isə azərbaycanlılar dəstə düzəldib, quldurların qabağını kəsib. Və bütün bunların yeganə qiyməti əslində bu hadisəyə rəvac verən SSRİ rəhbərlərindən birinin dediyi sözlər oldu: “Əgər azərbaycanlılar qorumasaydılar, önlərin sayı qat-qat çox olardı. Ancaq heç kəs ondan soruşmurdu ki, axı Sumqayıtda erməniləri azərbaycanlılar qoruyurdusa, onlara hücüm edənlər kim idi? Əlbəttə, bu sualın cavabı da hazırkı: bir dəstə ekstremist, narkoman...Bu ekstremistin milləti barədə isə düşünən yox idi. Sonradan bəlli olacaqdı ki, dəstənin önündə gedən də erməniymiş. Sonradan bilinəcəkdi ki, bu, əvvəlcədən düşünülmüş bir ssenaridir. Sən demə, gözümüzün qarşısında o hadisələrin göynərtisini ürəklərində çəkən neçə-neçə eləğlumuz varmış. Mehman Ömərov kimi.

Təlimata görə 9000 nömrəlik ATS-də birdəfəyə 820 zəng etmək mümkündür. Təbii fəlakət, iğtişaşlar və müharibə ilə bağlı isə zənglərin sayı qat-qat artır, əgər təcili tədbirlər görülməsə stansiya tamamilə sıradan çıxa bilər.

Sumqayıt hadisələri zamanı da rabitəçilər belə bir vəziyyətlə üzləşdilər. Mehman Ömərov təcili göstəriş verdi: Telefonların müəyyən hissəsini saxlamaq lazımdır. Bəs hansı yolla? Qərara alınır ki, həyatı əhəmiyyətli obyektləri çıxmaq şərti ilə hər beş telefonda biri xəttədən açılınsın. Burada isə telefonlar ikinci hərfə bir-birindən seçilirdi: ”u”-uçrejdeniya, və “k”-kvartira. Beləcə də edilib. Mehman haradan biləydi ki, sonralar ermənilər hay-küy qaldıracaqlar. Mənzilimizdəki telefonu qəsdən xətdən açıblar ki, əlimiz heç yana çatmasın. Guya Mehman Ömərov onları fiziki cəhətdən məhv etmək üçün şərait yaradıb.

Elə o vaxtdan da M.Ömərovun narahat günləri başlayır. SSSR prokurorluğunun istintaq qrupu onu sorğu-suala tutur. Təkbizolunmaz dəlil-sübutlar, nəhayət, “İzvestiya” qəzetində kiçik bir məlumatla nəticələnir: “Məsələ SSRİ prokurorluğu tərəfindən araşdırılıb və təsdiq olunmayıb.”

Lakin bu rahatlıq uzun sürməyib: “Noyabrın əvvəllərində SSRİ Ali Məhkəməsindən çağırış aldım. Məni Əhməd Əhmədovun məhkəməsinə çağırırdılar. Dərdimi heç kəsə deyə bilmədim. Noyabrın 7-də bayram nümayişi keçirilirdi. Hər il nümayişdən sonra kiçik qardaşım Vaqif yanıma gəlir, birlikdə rayona gedirdik. Arzulayırdım, kaş bu gün Vaqif gəlməyə, bu işdən xəbər tutmaya. Onsuz da qayıtmağa ümidim yox idi. Ancaq Vaqif gəldi, “mən sənənlə gedim”, -dedi. Qoymadım. Sən kəndə get, heç kimə heç nə demə. Moskvada mərkəzi mehmanxanada yer verdilər. Burada bizim işçimiz olan erməni Mişanın oğlu Arturu görəndə sevindim. Hardan biləydim ki, ana

və oğul buraya gəliblər ki, mənə güdaza versinlər. Üzümə iftiralər yağdırsınlar. SSRİ Ali Məhkəməsindən qeydiyyatdan keçəndə dedilər:

“Məhkəmə saat 10-da başlayır, ancaq sən saat 8-də gəl”. Bunun mənasını səhər anladım. Sən demə, təhlükəsizliyimi təmin etmək istəyirmişlər. Məhkəmə salonuna daxil olanda gözlərimə inanmadım. Zal iki cərgə düzülmüş avtomatlı əsgərlərlə yarı bölünmüşdü. Sol tərəf ermənilərlə dolu idi. Sağ tərəf isə boş idi. Mənə sağ tərəfə keçirdilər. Çox keçmədi ki, daha üç nəfər azərbaycanlı gəldi. Müttəhimlərin valideynləri idilər. Ermənilər müttəhimləri də, bizi də diri-diri yemək istəyirdilər. Fikirləşirdim ki, hanı bizim moskvalı soydaşlarımız, bazarlarda at oynadan cavanlarımız?...Güllələnmə maddəsi ilə ittiham olunan bir gəncin məhkəməsinin heç olmasa adı tamaşaçısı olmağa da vaxt tapmırlarmı ?”

M.Ömərov danışdıqca mənə yadıma Sumqayıt hadisələri ilə bağlı ilk məhkəmənin gedişi düşürdü. Kiçik bir zalda keçirilən məhkəməyə iki-üç azərbaycanlı jurnalistdən başqa heç kəsi buraxmamışdılar. Ermənilərin əlindən isə tərənəmək mümkün deyildi. Bir erməni fotomüxbiri isə əməlli başlı meydan sulayırdı. Müxtəlif görünüşlərdən şəkillər çəkməkdən yorulmurdu. Hökm çıxarılanda isə ermənilər əməlli-başlı üsyan qaldırdılar. Ancaq Moskvada Əhmədovun ölüm hökmü oxunanda heç valideynləri də salonda olmayıb. Təkləndiklərindən Sumqayıta qayıdıblar.

Mənə kürsüyə çağırıldılar:

- Hadisələr barədə nə bilirsən danış.

Özümdə cəsarət tapdım:

- Xahiş edirəm konkret sual verin.

- Deyirlər erməni mənzillərindəki telefonların kəsilməsinə sən göstəriş vermişən.

İlk istintaqda olduğu kimi dediklərimi dandım. Prokurorluğun “İzvestiya”da dərc olunmuş məlumatlarını xatırlatdım : Burada Mişanın arvadı yerindən dik atıldı:

- Mənim ərimi poçtdan qovmasaydın, onu öldürməzdilər. Doğurdan da mitinq keçirilən günü ər-arvad poçtun həyətinə idilər. İş başında da çoxlu erməni vardı. Onların təhlükəsizliyi mənə narahat edirdi. Dedim hələ sakitlikdir, çıxın gedin. İşdəki erməniləri də bir otağa toplayıb axıra qədər onların təhlükəsizliyini təmin etdim. Bu da mükafatım.

Nəhayət hakim, nicatverici sözləri eşidildi:

-Sən gedə bilirsən.

Birbaşa aeroporta yollandım. Bileti alıb mehmanxanaya qayıtdım. Dəhlizə girəndə gözlərimə inanmadım. Beş-altı erməni otağımın qarşısını kəmişdi. Geriyə qayıtmaq kişilikdən deyildi. Cib bıçağımı çıxarıb dırnağımı təmizləyə-təmizləyə qapıya yaxınlaşdım. Açıb içəri girəndən sonra bir müddət özümə gələ bilmədim. Sabahısı təyyarə göyə qalxanda fikirləşirdim ki, təhlükədən sovuşmuşam. Belə yerdə deyiblər sən saydığını say. Sən demə, ağır günlər gəbə qalmış. May ayında sakitlik yenidən pozulur. SSRİ DTK-sının nümayəndələri onu birbaşa kabinetdən götürdülər. Tələb qəti qoyulmuşdu: hər şeyi boynuna al, sən vandalizm qrupunun üzvüsən. Kanalları bağlamasaydın qəti qırğın olmazdı.

Əlbəttə, söhbət təkcə mənzillərin nömrələrindən getmirdi. Hadisələrin gərgin çağında xətdə əyləşən erməniləri ordan uzaqlaşdırmışdı. Yerevan, Stepanakertə gedən xətləri öz əli ilə açmışdı. Əgər belə olmasaydı, Ermənistanda azərbaycanlılara qarşı soyqırım başlaya bilərdi. Bunu Mehman bilirdi və tədbir görmüşdü. Bu barədə ona göstəriş də verilmişdi. Ancaq bu şərtlə ki, bunu özü etsin. Onun boynuna qoymaq istədikləri də bu idi: Göstərişi kim vermişdi? O isə bunu deməklə özündən başqa neçəsini də güdaza verə bilərdi. Ona görə işgəncələrə dözmək qərarına gəlmişdi. “Yalnız deputat olduğumu biləndə buraxdılar ki, get yenidən çağıracağıq. Beləcə bir neçə gün keçdi. İmkan tapıb

şəhər partiya komitəsinin birinci katibi Z.Hacıyevin yanında oldum. İcraiyyə komitəsinin sədri R.Eminbəyliyi çağıraraq dedim: “Bəsdi, gələn bir az da xalq barədə düşünək. Axı bu, neyləyibsə, xalq üçün edib”. Eminbəyli məni o vaxt şəhərin prokuroru işləyən İ.Qayıbovun yanına göndərdi. Prokurorun ilk sualı bu oldu: “Doğrudan telefonun kəsilməyini sənə kim tapşırırmışdı?” Dedim: “İsmət müəllim, olmadı ki...” Qalxıb məni öpdü: “Ölürəm, səni tutulmağa qoymaram”- dedi. Allah Zülfü Hacıyevə də, İsmət Qayıbova da rəhmət eləsin. Onların qeyrəti, mərdliyi sayəsində indi də yaşayıram. Təəssüf ki, onlar aramızda yoxdurlar.

Ömərov bu ağrıların mənəgənəsində sıxıldığı zaman, şayiələr, söz-söhbətlər də onu bir yandan əzirdi. Ağzıgöyçəklər hərəsi bir söz deyirdi: “rüşvət aldığı yerdə tutublar”, “kabinetini möhürləyiblər”. Bu sözləri o özü də eşidirdi və dözmürdü. Ona görə də yenidən Z. Hacıyevə üz tutdu: “Məni azad edin, işləyə bilmirəm, kabinetim də möhürlüdür”. Rəhmətlik dedi: “get, kabinetin açılana kimi evində otur, idarə elə”.

Bütün bunları danışanda onun səsi bir dəfə də olsun qırılmadı. Elə ki, söhbət qardaşı Vaqıfla bağlı istiqamətə yönəldi, boğazı qurudu, gözlərində iki damla yaş gilələndi. “Vaqıf gəldi ki, məni də bir neçə nəfərlə Qarabağ komitəsinə işə göndərirlər. Bildim ki, oraya getsə sağ qayıtmayacaq. Şəhər rəhbərlərindən birinə müraciət etdim: “Yaxşı, özünüzü xalq qəhrəmanı hesab etdiyiniz bəsdi, heç nə olmaz”. Vaqıf getdi. Əlimi ondan üzümüzdüm. Dörd gündən sonra onu evdə görəndə dözməyib hönkür-hönkür ağladım. Sən demə, Ömərov familiyasını oxuyanda kimsə deyib: “Sizin aqlınız çaşmış, bunu öldürməyə gətirmisiniz, təcili geri qaytarmaq lazımdır.”

Bütün bunları Mehman müəllim hadisələrdən yeddi il sonra da danışmaq istəmirdi. Ona görə yox ki, DTK xofu hələ canından çıxmamışdı. Yalnız istəmirdi, ona görə ki, başına gələnləri kimsə bilsin. Axı, o özünü qəhrəman saymaq fikrindən çox uzaq idi. Lakin o günlərin göynərtisi qırxıncı qapının arxasında onu elə hey göynədirdi. Yəqin ki, bu söhbətdən sonra bu göynərtiyə mən də şərik oldum. Kaş bir-birimizin ürəyinin qırxıncı qapısını açsa bilərdik. Onda sevincimizə də şərik olardıq, kədərimizə də.

Tofiq Məmmədov
“Sumqayıt” 25 fevral 1995

Sumqayıt fevral hadisələri

M.Qorbaçovun 1985-ci ildə SSRİ-də hakimiyyət başına gəlməsi erməni millətçilərinə qol-qanad verdi. Ermənilər imperiyanın köməyi ilə öz işğalçılıq siyasətlərini həyata keçirmək üçün çoxdan belə fürsət gözləyirdilər. Onlar Ermənistan və Dağlıq Qarabağdan azərbaycanlıların bir nəfər kimi qovulub çıxarılması, Qarabağın dağlıq hissəsinin Ermənistana qatılması ilə “Böyük Ermənistan” yaradılması planının növbəti mərhələsini həyata keçirməyə başladılar. Bədnam “Qarabağ” və “Krunk” komitələrinin üzvləri əllərindəki silah və zopa ilə Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda yaşayan soydaşlarımıza hədə-qorxu gəlir, onları ölümlə hədələyir, ata-baba yurdlarından qovurdular. Qanlı-çovğunlu günlərdə dağ yollarını keçərkən xeyli qadın, uşaq, qoca ölmüş, sağ qalanlar isə Bakı və Sumqayıt şəhərlərinə, bir çoxu qədim Şuşanın kəndlərinə, respublikamızın digər yaşayış məntəqələrinə pənah gətirmişdi. Beləliklə, 1988-ci ilin əvvəllərində Ermənistan ərazisində yaşayan 148,2 min nəfərə yaxın soydaşımızı öz ata - baba yurdlarından qovub didərgin salmışdılar.

Şuşanın ətraf kəndlərinə qaçqınların toplanması erməniləri vahiməyə salmışdı. Qısa vaxt ərzində Xankəndinə yaxın olan bəzi kəndlərdə Ermənistandan qovulmuş yüzlərlə azərbaycanlı ailəsi məskunlaşmışdır. Belə bir vaxtda təkcə ermənilər deyil, onların imperiya paytaxtında lövbər salmış əlaltıları da Topxana meşəsində bir neçə ağacın kəsilməsindən sonra Bakıda, Azadlıq meydanında izdihamlı mitinqi unutmamışdılar. Elə bu vaxt bir qrup moskvalı alim mərkəzi mətbuatda qəribə bir müraciətlə çıxış etmişdi. Onlar göstərirdilər ki, Ermənistanda azərbaycanlıların çıxarılması ilə boşaldılmış kənd və qəsəbələrin ərazisi Qarabağ ərazisindən xeyli böyükdür. Yaxşı olar ki, Dağlıq Qarabağ erməniləri o ərazidə, azərbaycanlılar isə bu ərazidə yerləşdirilsinlər. Bu təklif əlbəttə azərbaycanlılara rəqabət hissindən irəli gəlmirdi. Onlar yeddi milyonluq Azərbaycan xalqının bir nəfər kimi ayaga qalxacağından, ermənilərin məğlub olacağından qorxurdular. Təəssüf ki, respublikamıza rəhbərlik edən bəzi vəzifə sahibləri bunu başa düşmürdülər. Onlar, əksinə, Şuşa ətrafında azərbaycanlıları avtobuslarla tələsik Dağlıq Qarabağ torpağından uzaqlaşdırırdılar.

Əslində elə bir ciddi qarşıdurmaya rast gəlməyən erməni daşnakları daha da sırtıqlaşmış, əsil düşmən sifətini göstərdilər. Onlar məkrli siyasətə-milli ədavəti qızıqdırmağa başladılar. Azərbaycanda erməni əhalisi çox olan şəhərlərin birində qarışıqlıq yaratmağı qərara aldılar. Bu ermənilərə DQ-da çirkin əməllərini həyata keçirmək üçün əsil bəhanə olmalı idi. Belə də oldu. Ermənilərin və onların əlaltılarının birgə səyi ilə Sumqayıtda fevral faciəsi baş verdi.

1988-ci ilin fevralın ortalarından başlayaraq şəhər partiya komitəsinin binası qarşısında mitinqlər keçilir, burada müxtəlif tələblər irəli sürülürdü. Hadisələri daha da qızıqdırmaq məqsədilə fevralın 27-də mitinq iştirakçılarına xəbər çatdırıldı ki, ermənilər Əsgəranda iki nəfər azərbaycanlıyı vəşhicəsinə qətlə yetirmişlər. Fevralın 28-də Sumqayıt şəhər partiya komitəsinin binası qarşısında mitinq yüksək vüsət aldı. İzdihamın lap yaxınlığında bir avtobus dayandı. Maşından düşən həyacanlı və əsəbi adamlar bildirdilər ki, maşının içərisində yaralı adamlar var. Guya onları Ermənistanın Qafan rayonundan gətirmişlər, təcili kömək lazımdır. Özlərini itirmiş sadə şəhər əhalisi nə edəcəyini bilmirdi.

Əlbəttə, bu da düzəldilmiş səhnəcik idi. Əgər doğrudan da yaralılar uzaq Qafan rayonundan gətirilmişdisə, bəs nə üçün onların axıtdıqları qan lap təzə idi? Digər tərəfdən isə yaralıları təcili

yardım xəstəxanasına aparmaq əvəzinə, nə üçün mitinq keçirilən şəhər partiya komitəsinin binası qarşısına gətirmişdilər?

Fevralın 28-i, günün ikinci yarısı əsəblər daha da tarıma çəkildi. Sumqayıtda aləm bir-birinə qarışdı. 3-cü mikrorayonda və 42-ci məhəllədə talanlar başladı. Erməni Edik Qriqoryan həmin hadisələrdə (bu sonradan məlum oldu) 6 nəfər erməni qətlə yetirmişdi. E.Qriqoryanın başçılıq etdiyi təxribatçı dəstə bir neçə erməni ailəsinin qapılarını sındıraraq, evlərinə soxulmuş, ailə üzvlərini öldürərək ev əşyalarını bayıra tullayıb yandırmışdır. Sonralar məlum olmuşdur ki, təcavüzə məruz qalan bu ermənilər bədnam “Krunk” cəmiyyətinə üzvlük haqqını verməkdən boyun qaçıranlar olmuşlar. Onların siyahısı və ünvanları İrəvan şəhərindən göndərilmişdir.

“Krunk” təşkilatına yaxın olan və Sumqayıt hadisələrindən xəbəri olan bəzi erməni ailələri şəhəri əvvəldən tərk etmişdilər. Onların bir çoxu bağlarını və evlərini satmış, əmanət kassalarından əmanətlərini çıxarmışdılar. Erməni jurnalistləri hadisələri çox həvəslə lentə alır və qeydiyyatlar aparırdılar. Hadisələrdən bir gün sonra həmin lentlər Moskva və İrəvan şəhərlərində və habelə bir çox xarici ölkələrdə nümayiş etdirilirdi.

Çox maraqlıdır ki, Moskvadan gəlmiş general-leytenant Krayev və Dubinyak bu mənzərəyə seyrici kimi tamaşa edirdilər. Həmin vaxtı şəhərin məsul işçilərindən biri onlara yaxınlaşıb asayışın bərpası üçün kömək istədikdə generallar çox etinasızlıqla bildirmişdilər ki, biz bu işə sabah baxacağıq, bu gün hələ tezdir, şəhərin baş planı əlimizdə yoxdur. Bu cavabdan da aydın olur ki, Moskvadan gəlmiş və xüsusi tapşırıq almış generallar ermənilərin Sumqayıtdakı ssenarilərindən çox gözəl xəbərdar idilər. Onlar silahsız dinc əhaliyə divan tutmaq üçün məhz müəyyən həddi gözləyirdilər.

Martın birinci on günlüyündə guya ermənilərin təhlükəsizliyini təmin etmək pərdəsi altında 7500 nəfərə yaxın erməni S.Vurğun adına mədəniyyət sarayına topladılar. Onlar burada yemək və içməklə də təmin olunurdular. Mərkəzdən gəlmiş operatorlar onlarla milli ədavəti qızıqsıran söhbətlər aparır, məsləhətlər verirdilər. Onların arasında əl-ayağa düşmüş bir nəfər daha çox diqqəti cəlb etdi. Sonra məlum oldu ki, Moskvadan gələn erməni generalıdır. Sumqayıtlılar onu dərhal şəhərdən qovub çıxardılar.

Fevralın 29-da vəziyyət daha da gərgin şəkil aldı. Xüsusi təlim görmüş ağır Sovet hərbi texnikası silahsız və günahsız əhəlinin üstünə hücum etdi. Beş nəfər Sumqayıtlı -1940-cı ildə anadan olmuş Vəkil Kərimoğlu Babayev, 1965-ci ildə anadan olmuş Canpolad Məhyəddin oğlu Orucov, 1942-ci ildə anadan olmuş Dadaş Balaş oğlu Xudaşov, 1958-ci ildə anadan olmuş Yaşar Nəsrəddin oğlu Qasımov və 1971-ci il təvəllüdü Surxay Valeh oğlu Əliyev hərbi texnikanın tırılları altında qalaraq asfalta yapışmışdılar.

SSRİ Prokrorluğunun böyük bir qrupu Sumqayıta gəlmiş, günahsız dinc əhalidən yüzlərlə gənc həbs edilmişdir. Onlardan biri də xovlu iplik fabrikinin fəhləsi 1964-cü ildə Sumqayıtda yoxsul ailədə anadan olmuş Əhməd Əhmədov idi. O, Sumqayıt hadisələrinin təşkilatçılarından biri kimi qələmə verilmişdir. Sonralar o ən ağır cəzaya-ölümə məhkum edilmişdir. Erməni millətçiləri dünyanın hər bir yerinə səs-küy salaraq xəbər verirdilər ki, guya Sumqayıtlılar çox məzlum və “yazıq” erməni xalqına qarşı kütləvi qırğın törətmiş, onları sıxışdırıb Sumqayıt şəhərindən çıxarmışlar. 9 aydan bəri atəşkəsin davam etdiyi, Böyük Sülh sazişinin imzalanmasına hazırlıq getdiyi bir vaxta arxayınlaşmağa haqqımız yoxdur. Torpaqlarımızın böyük bir hissəsini işğal altında saxlayan məkrli ermənilər Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması istiqamətində görünən işləri pozmaq üçün min bir oyundan çıxırdılar.

Tofiq Əliyev
“Sumqayıt” 25 fevral 1995

